

УДК 347.7

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ І ЦИФРОВИХ
РЕПОЗИТАРІЇВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ
В УКРАЇНІ**

I.C.Дружкова

ОНМедУ, Одеса

<https://orcid.org/0000-0002-7934-5057>

e-mail: irise2002@gmail.com

**USE OF ELECTRONIC DATABASES AND DIGITAL REPOSITORIES IN
ENSURING COPYRIGHT PROTECTION IN UKRAINE**

I.S. Druzhkova

Odessa National Medical University (Odesa)

<https://orcid.org/0000-0002-7934-5057>

e-mail: irise2002@gmail.com

Анотація. У роботі розглянуто роль електронних баз даних і цифрових репозитаріїв як інструментів правового захисту авторських прав у цифровому середовищі. Проаналізовано міжнародний досвід і вітчизняну практику фіксації авторства, атрибуції творів і запобігання плагіату. Окрема увага приділена інституційним репозитаріям, ліцензіям Creative Commons та цифровим ідентифікаторам. Наведено приклади ефективної реалізації таких механізмів в ОНМедУ.

Ключові слова: авторське право, цифрові репозитарії, інтелектуальна власність, електронні бази даних, захист авторства.

Abstract. The paper examines the role of electronic databases and digital repositories as tools for legal protection of copyright in the digital environment. It analyzes international experience and national practices in authorship verification, work attribution, and plagiarism prevention. Special attention is paid to institutional repositories, Creative Commons licenses, and digital identifiers. The paper presents examples of effective implementation of such mechanisms at Odessa National Medical University.

Keywords: copyright, digital repositories, intellectual property, electronic databases, authorship protection.

У сучасному цифровому середовищі проблема захисту авторських прав на результати наукової діяльності набуває особливої актуальності. Із розширенням практик відкритого доступу та електронного публікування, питання фіксації авторства, збереження пріоритету і недопущення плагіату постають перед кожним дослідником. Традиційні механізми охорони інтелектуальної власності, засновані на паперових публікаціях або офіційній реєстрації прав, виявляються недостатніми для оперативної та достовірної ідентифікації авторських прав у цифровому просторі.

У цьому контексті зростає значення електронних баз даних і цифрових репозитаріїв, які забезпечують науковцям можливість не лише зберігати й поширювати результати своєї праці, а й захищати права авторів. Завдяки інституційним репозитаріям, національним платформам відкритого доступу та міжнародним реєстраційним системам, автори отримують інструменти, які дозволяють фіксувати час публікації, атрибуцію твору, умови його використання та верифікацію особи автора.

Метою цього дослідження є аналіз механізмів, за допомогою яких електронні бази даних і цифрові репозитарії сприяють охороні авторських прав в Україні, з урахуванням як національного законодавства, так і міжнародних практик. Зокрема, увага буде зосереджена на ролі цифрових платформ у забезпеченні прозорості наукового обігу, підтвердженні авторства, запобіганні недобросовісному використанню чужих ідей, а також потенціалі цифрових рішень для розвитку інтелектуальної власності в умовах інтеграції України до Європейського дослідницького простору.

Авторське право є фундаментальною складовою системи прав інтелектуальної власності, що забезпечує охорону результатів творчої

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

діяльності, зокрема в галузі науки. У цифровому середовищі особливої ваги набуває питання адекватної правової фіксації авторства на тексти, бази даних, презентації, аналітичні огляди, навчальні матеріали тощо, які створюються і розповсюджуються в електронній формі.

Право інтелектуальної власності у цифрову епоху зазнає істотної трансформації. На відміну від традиційного паперового формату, цифровий контент характеризується високою швидкістю копіювання, складністю ідентифікації першоджерела та ризиками несанкціонованого використання. Це вимагає впровадження нових підходів до визначення об'єктів авторського права, ідентифікації суб'єктів прав та встановлення пріоритету створення твору.

Одним з теоретичних викликів у цифровому середовищі є проблема фіксації моменту створення та оприлюднення об'єкта авторського права. У цьому контексті поняття автоматичної охорони, згідно з Бернською конвенцією, набуває особливої актуальності, оскільки авторські права виникають з моменту створення твору, незалежно від його реєстрації. Проте доведення факту створення, часу оприлюднення, а також особи автора у разі виникнення спорів значно ускладнюється в умовах електронного простору.

Цифровізація вимагає переосмислення традиційних теоретичних категорій авторського права. Зокрема, виникає потреба у юридичному врегулюванні таких понять як «електронна копія твору», «метадані твору», «цифрове середовище з обмеженим доступом» тощо. Дедалі частіше юристи й науковці звертаються до концепції «цифрового сліду» як елементу доказової бази для захисту прав автора.

Таким чином, теоретична база охорони авторських прав в умовах цифрового середовища потребує розширення через включення нових понять, що враховують як технологічний прогрес, так і зміну форматів наукової комунікації. Паралельно виникає потреба в удосконаленні практичних

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

механізмів ідентифікації та верифікації авторства, що й забезпечують сучасні електронні бази даних і цифрові репозитарії.

Електронні бази даних і цифрові репозитарії стали невід'ємним елементом сучасної інфраструктури наукової діяльності. Їхня роль значно виходить за межі простої архівації: ці ресурси виконують функції збереження, систематизації, ідентифікації авторства, відкритого доступу до результатів досліджень і, що особливо важливо, – правової охорони авторських прав у цифровому просторі.

Цифровий репозитарій – це електронне сховище, яке акумулює результати наукової, навчальної або інноваційної діяльності, забезпечуючи їх довгострокове збереження та доступ. Він може бути інституційним (на рівні університету, наукової установи) або тематичним (галузевим). Прикладами інституційних репозитаріїв є DSpace-системи у вищих навчальних закладах України (наприклад, eKMAIR Києво-Могилянської академії), а тематичними – міжнародні платформи типу arXiv, SSRN, DOAJ тощо. Національного масштабу прикладом є платформа «Наука України у дзеркалі Scopus» або репозитарії на базі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

У свою чергу, електронна база даних у сфері авторського права – це структурований набір цифрових записів, що забезпечує пошук, систематизацію та доступ до інформації про наукові твори, публікації, дисертації, патенти та інші об'єкти інтелектуальної власності. Сюди також входять міжнародні патентні та бібліографічні системи, які фіксують наявність, авторство і метадані кожної публікації або винаходу.

Серед ключових функцій репозитаріїв варто виокремити:

Архівування результатів наукової діяльності з урахуванням стандартів метаданих (наприклад, Dublin Core);

Забезпечення відкритого доступу до публікацій та дослідницьких матеріалів на принципах Open Access;

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.

(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

Фіксація авторства через систему ідентифікаторів (DOI, ORCID) та автоматичну реєстрацію дати першого розміщення;

Захист прав через ліцензування Creative Commons та інші правові механізми контролю доступу й використання.

Також важливою функцією електронних репозитаріїв є підтримка академічної доброчесності, оскільки публічність і прозорість наукової діяльності сприяє боротьбі з плагіатом, повторним публікуванням і «невидимою» наукою. Саме цифрові платформи створюють технічні умови для формування репутації науковця на основі достовірно зафіксованих авторських результатів.

У результаті, електронні репозитарії та бази даних стають не лише інструментами організації наукової інформації, але й важливими елементами правового середовища, що забезпечує авторське право у цифровій епосі.

У цифровому середовищі, де інформація поширюється миттєво, механізми охорони авторських прав потребують нових технологічних рішень. Одним із головних викликів є необхідність не лише формального визнання авторства, а й фіксації пріоритету, підтвердження достовірності створення об'єкта та встановлення умов його використання. Ці функції успішно реалізуються завдяки електронним репозитаріям і супутнім цифровим інструментам, які інтегрують правові, технічні й організаційні механізми захисту.

Першим елементом є автоматична фіксація авторства завдяки використанню метаданих: при завантаженні документа до репозитарію вказується ім'я автора, дата публікації, афіліація, ідентифікатор (DOI або Handle), ключові слова тощо. Така структура створює цифровий слід, що дозволяє довести пріоритет авторства у разі спору. У деяких системах (наприклад, Zenodo, OSF) інформація миттєво реєструється у міжнародних реєстрах, що підвищує довіру до авторських прав.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

Другим важливим інструментом є використання ліцензій Creative Commons (CC). Вони дозволяють авторам самостійно визначати умови використання твору: повне або часткове копіювання, адаптація, комерційне/некомерційне використання тощо. Репозитарії часто пропонують стандартні шаблони ліцензій, що відповідають міжнародним правовим нормам і визнаються в більшості країн світу.

Ще одним ефективним механізмом є використання цифрових ідентифікаторів дослідників – таких як ORCID, ResearcherID, Scopus Author ID. Вони дають змогу автоматично об'єднувати публікації одного автора в межах різних систем, захищаючи від крадіжки імені або неправильного атрибутування.

Крім того, існує практика timestamp-фіксації – підтвердження дати створення твору або його публікації за допомогою криптографічних рішень. Наприклад, сервіси на кшталт WIPO PROOF або блокчейн-платформи дозволяють зафіксувати незмінний цифровий запис, що є доказом авторства в судових спорах.

Також слід відзначити роль відкритих профілів науковців у Google Scholar, Academia.edu, ResearchGate тощо. Хоча ці платформи не мають прямої юридичної сили, вони сприяють визнанню авторства через репутаційні механізми та загальнодоступність інформації.

Таким чином, у цифрову епоху охорона авторських прав відбувається завдяки сукупності технологічних рішень: фіксація через метадані, ліцензування, цифрові ідентифікатори, timestamp, інтеграція з міжнародними системами. Ці інструменти є не лише технічними засобами, а й важливими елементами правової культури наукової спільноти.

Стан використання електронних баз даних і цифрових репозитаріїв для охорони авторських прав в Україні демонструє як позитивні зрушення, так і низку системних проблем. З одного боку, багато закладів вищої освіти та наукових установ уже запровадили інституційні репозитарії, орієнтовані на

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.

(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

збереження та поширення результатів досліджень, що свідчить про зростання інтересу до цифрових форм фіксації наукових здобутків. З іншого боку, ці процеси залишаються фрагментованими, нерівномірними за якістю та не інтегрованими на національному рівні.

Одним із успішних прикладів є інституційні репозитарії провідних ЗВО, зокрема eKMAIR (Києво-Могилянська академія), IRLibU (Львівська політехніка), репозитарій Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Ці системи функціонують на платформі DSpace, підтримують відкритий доступ та використовують міжнародні ідентифікатори для фіксації авторства. Активно функціонує Національний репозитарій академічних текстів, який має потенціал стати центральним вузлом верифікації публікацій науковців.

Водночас в українській практиці спостерігаються суттєві проблеми:

Відсутність єдиного нормативного зобов'язання щодо обов'язкової публікації результатів НДР у відкритих репозитаріях.

Низька цифрова компетентність значної частини наукової спільноти, що ускладнює повноцінне використання функціоналу електронних систем.

Обмежена інтеграція українських репозитаріїв до європейських мереж відкритого доступу, таких як OpenAIRE або ROAR.

Недостатній рівень правової культури щодо ліцензування авторських прав, зокрема Creative Commons.

Відсутність системного аудиту дотримання авторських прав у вільному цифровому доступі.

Перспективи розвитку цифрової охорони авторських прав в Україні тісно пов'язані з імплементацією європейських норм у контексті євроінтеграції. Зокрема, важливо:

Зобов'язати державні ЗВО та НДІ впровадити політики обов'язкового репозитарного депонування результатів наукової діяльності.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.

(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

Розвивати національні платформи електронної ідентифікації науковців
(на зразок ORCID), інтегровані з міжнародними системами.

Внести зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», які б прямо визнавали електронну публікацію в репозитарії доказом авторства.

Таким чином, українська практика демонструє потенціал для цифрової трансформації охорони авторських прав, проте її реалізація потребує державної підтримки, гармонізації нормативної бази та підвищення обізнаності науковців щодо цифрових інструментів захисту їхніх прав.

У міжнародній практиці електронні репозитарії давно стали стратегічним елементом не лише наукової комунікації, а й ефективного захисту авторських прав. Провідні країни світу інтегрують репозитарії в національні системи науки, зобов'язуючи науковців публікувати результати досліджень у відкритому доступі, що водночас виконує функцію фіксації авторства та формування цифрового сліду наукової діяльності.

Так, у Європейському Союзі з 2021 року реалізується стратегія Open Science, що передбачає використання репозитаріїв як обов'язкового компонента системи звітності та оцінювання наукових результатів. Платформи на кшталт OpenAIRE, Zenodo, Europe PMC інтегруються з національними системами та використовують уніфіковані формати метаданих, що спрощує ідентифікацію авторів та умов використання творів. Обов'язкове використання DOI та ORCID є стандартною практикою, яка дозволяє автоматично фіксувати авторські права у глобальному інформаційному полі.

У США активно функціонує Public Access Policy Національного інституту здоров'я (NIH), що вимагає депонування публікацій, фінансованих за кошти держбюджету, в репозитарії PubMed Central. Аналогічні підходи застосовуються такими фондами як NSF, NASA та ін.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

Ці практики підтверджують ефективність цифрових механізмів захисту прав на результати наукової праці, зокрема:

Ліцензування через Creative Commons;

Timestamp-фіксація (наприклад, через WIPO PROOF або блокчейн-платформи);

Міжнародні ідентифікатори авторів (ORCID, ResearcherID) та інтеграція з наукометричними базами;

Політика FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) для відкритих даних.

Для України, яка прагне інтеграції у Європейський дослідницький простір, актуальними є такі рекомендації, як інституціоналізація відкритої науки – закріплення на законодавчому рівні обов'язку репозитарного зберігання результатів НДР, особливо тих, що фінансуються з бюджету. Також створення національної цифрової платформи, яка б об'єднувала всі інституційні репозитарії та дозволяла централізовану фіксацію авторських прав. Популяризація використання міжнародних ідентифікаторів, зокрема ORCID, у формальних процедурах визнання результатів наукової діяльності та включення цифрових доказів авторства до національного правового поля як легітимних у випадку правових спорів.

З урахуванням українського курсу на євроінтеграцію, адаптація до міжнародних стандартів у сфері авторського права є не лише бажаною, але й необхідною умовою для активної участі українських дослідників у глобальних наукових процесах. Інституціональний репозиторій Одеського національного медичного університету (ІРОНМедУ) є прикладом ефективного використання цифрових інструментів для охорони авторських прав у науковому середовищі. Створений на платформі DSpace, ІРОНМедУ забезпечує відкритий доступ до повнотекстових публікацій наукових досліджень співробітників, викладачів та студентів університету. Репозиторій містить дисертації, монографії, наукові видання, навчально-

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025
методичні матеріали та статті. З 2017 року ІРОНМедУ має власний ISSN 2522-9583, що надає йому статус повноцінного електронного видання. З 2019 року репозиторій зареєстрований у глобальних каталогах відкритого доступу OpenDOAR та CORE, що сприяє міжнародному визнанню та захисту авторських прав українських науковців.

Висновки У контексті цифрової трансформації науки електронні бази даних і цифрові репозитарії відіграють дедалі важливішу роль у забезпеченні охорони авторських прав. Вони виконують не лише інформаційну, але й правову функцію: дозволяють фіксувати факт створення та оприлюднення твору, атрибутувати авторство, встановлювати умови використання через ліцензування, а також забезпечують технічну доказову базу у разі правових спорів.

Аналіз теоретичних засад і міжнародного досвіду засвідчує, що ефективний захист авторських прав у цифровому середовищі базується на комплексному поєднанні таких елементів, як використання стандартних метаданих, впровадження уніфікованих цифрових ідентифікаторів (ORCID, DOI), застосування відкритих ліцензій (Creative Commons), timestamp-реєстрації, а також широке використання інституційних і національних репозитаріїв.

Українська практика демонструє потенціал для розвитку в цьому напрямі, однак потребує державної підтримки, чіткої нормативної бази, інтеграції з міжнародними платформами та підвищення цифрової компетентності дослідників. Особливої уваги потребує створення єдиного національного репозитарію з функціями охорони авторських прав, впровадження політик відкритого доступу у ЗВО та НДІ, а також визнання електронної публікації як юридичного доказу пріоритету авторства.

Загалом, цифрові інструменти відкривають нові можливості для зміцнення авторського права у науковій сфері. Їх активне впровадження сприятиме не лише охороні інтелектуальної власності, а й розвитку

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025 академічної доброчесності, наукової комунікації та міжнародної інтеграції української науки.

Література

1.Злигостев С. Охорона авторського права в бібліотеках закладів вищої освіти України. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені ВІ Вернадського*, 2023, (69), 215-227.

2.Ковтанюк Ю., Москаленко О. Управління авторськими правами в електронних бібліотеках як чинник дотримання законодавства про авторське право. *Історія науки і біографістика*, 2024, (4), 312-357.

3.Bourke T. Bibliographic Control of Research Datasets: reflections from the EUI Library. *JLIS.It*, 2022, 13(1), 321–334. <https://doi.org/10.4403/jlis.it-12723>

4.Jaillant L., Rees A. Застосування ІІІ до цифрових архівів: довіра, співпраця та спільна професійна етика. *Digital Scholarship in the Humanities* ,2023, 38 (2), 571–585. <https://doi.org/10.1093/llc/fqac073>

5.Korbel C. Managing Copyright in Digital Collections: A Focus on Creative Commons Licences. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 2018, 14. <https://doi.org/10.5931/djim.v14i0.7852>

6.Schwartz A., Pappas C., Sandlow L.J. Data repositories for medical education research: Issues and recommendations. *Academic Medicine*,2010, 85(5), 837–843.

<https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3181d74562>